

Розробники:

Адобовська Марія Володимирівна – старший викладач кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів.

Протокол № 1 від. “31” серпня 2017 р.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

(Біланчин Я. М.)
(прізвище та ініціали)

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету:

Протокол № 1 від. “05” вересня 2017 р.

Голова НМК

_____ (підпис)

(Біланчин Я. М.)
(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни «Методика та практика роботи зі шкільними географічними атласами та картами» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів із спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є відображення явищ природи і суспільства на географічних картах та інших картографічних творах, про властивості цих зображень, методах їх створення та використання. Досягнення картографії матеріалізовані в географічних картах, атласах, рельєфних картах, глобусах та інших картографічних творах

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу. Дисципліна належить до вибіркового блоку та базується на знаннях з курсів «Топографія з основами геодезії», «Картографія», «Географія в ЗОНЗ та методика її викладання». Оволодіння теоретичними основами, вміннями і навичками роботи з картографічними джерелами є підґрунтям вивчення навчальних дисциплін «Фізична географія материків і океанів», «Регіональна економічна та соціальна географія», для проходження здобувачами вищої освіти виробничої практики.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Картографічні твори (карти, атласи та глобуси) при викладанні географії в школі
2. Карта на уроках географії.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є надати студентам поняття про сучасні задачі картографічної науки, які полягають у дослідженні картографічного моделювання, як особливого комунікативного засобу концентрації і систематизації географічного знання. Питання теорії картографування, удосконалення методики визначення явної і латентної інформації з карт утворюють стрижневу мету викладання курсу «Картографія».

Завдання: основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Методика та практика роботи зі шкільними географічними атласами та картами» є оволодіння студентами способами відображення навколишнього світу (методи створення, укладання, використання карт, проектування змісту та легенд карт), навчитися формувати в учнів:

- початкові уявлення про розміщення географічних об'єктів як природних (материків і океанів, гір, рівнин, річок і морів і т.д.), так і соціально-економічних (країн, міст, доріг і т.д.);

- практичні вміння працювати з глобусом, картою, планом місцевості, зі спеціальними приладами та інструментами для отримання необхідної географічної інформації, а також для спостережень, орієнтування на місцевості, польових досліджень, маршрутних зйомок і початкової систематизації отриманих результатів.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей:**

- **ЗК1.** Знати й розуміти предметну область та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК5.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК7.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- **ФК2.** Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів
- **ФК3.** Здатність використовувати поняття, концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному)
- **ФК11.** Здатність до системного географічного мислення, розуміння та пояснення основних фізико-географічних та суспільно-географічних процесів, що

відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

- **ФК18.** Здатність демонструвати знання і розуміння основних понять, теорій, методів, принципів, технологій і методик в області топографії та картографії й здатність проводити польові, дистанційні й камеральні дослідження, готувати технічні звіти та оформлювати результати проведених досліджень з використанням сучасного геоінформаційного, геодезичного та навігаційного обладнання

- **ФК19.** Володіння знаннями й уміннями в галузі інформатики та ПС-технологій, використання програмних засобів і навиків роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних та використовувати інтернет-ресурси для вирішення географічних задач, опису, аналізу, систематизації інформації, отриманої з тематичних карт, укладання картографічних творів різного призначення.

Кінцеві **програмні результати навчання**, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

• **ПРН3.** Усвідомлює зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом чинників різного характеру; розуміє наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства; знає важливість збереження навколишнього середовища, охорони біологічного різноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності

• **ПРН4.** Знає основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства

• **ПРН7.** Розуміє основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих її компонентів, класифікує зв'язки і залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них

• **ПРН11.** Вміє встановлювати географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства, використовує концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях

• **ПРН15.** Здійснює відбір, аналіз, представлення і поширення географічної інформації, використовуючи різноманітні письмові, усні та візуальні засоби, картографічні методи, застосовує ПС-технології для вирішення задач, пов'язаних з просторово-розподіленою інформацією та створенням тематичних карт використовує програмні засоби в комп'ютерних мережах, створює бази даних і використовує інтернет-ресурси;

• **ПРН18.** Формує в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій

• **ПРН22.** Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати та порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії; вільно передає географічні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами

• **ПРН29.** Здатний проектувати траєкторію власного професійного розвитку і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання предметні компетентності.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- картографічний метод дослідження;

- зміст та структуру карт і атласів, інформацію яка на них наведена;
- зміст і структуру поняття «картознавча компетенція»;
- картознавчий потенціал шкільних підручників з фізичної географії;
- закони побудови карт і основні способи їх створення;
- географічну карту, статистичні матеріали, сучасні геоінформаційні технології для пошуку, інтерпретації і демонстрації різних географічних даних; застосовувати географічні знання для пояснення і оцінки різноманітних явищ і процесів;

вміти:

- уміти на належному навчально-методичному та науковому рівні проводити уроки, на яких формуються початкові та провідні географічні поняття, самостійно створювати поурочне тематичне планування;
- уміти отримувати інформацію географічну зі шкільних карт і атласів;
- уміти працювати з креслярськими інструментами; будувати топографо картографічні профілі та проекції; креслити умовні знаки; будувати і викреслювати топографо-ландшафтні трансекти; визначати особливості території за картами; здійснювати картометричні роботи; складати ескізи тематичних карт;
- виробляти навички орієнтування за картами на місцевості; використовувати картографічний метод в вивченні шкільного курсу географії та проведення дослідницьких робіт;
- вміти складати картосхеми та економіко- і соціально-географічні характеристики окремих регіонів України;
- володіти прийомами комп'ютерної обробки топографічних та тематичних карт;
- застосовувати картографічні твори у навчальній діяльності;
- порівнювати і аналізувати зміст географічних карт та ін. картографічних творів.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Картографічні твори (карти, атласи та глобуси) при викладанні географії в школі

Тема 1. Методичні прийоми роботи з географічною картою на уроках географії в школі

Географічні карти та прийоми роботи з ними. Види шкільних карт і їх особливості. Роль карти при навчанні географії. Роль географічної карти в практичних роботах по географії. Методика використання карт у процесі вивчення географії в школі. Типологія прийомів роботи з географічними картами.

Тема 2. Формування картознавчої компетенції на уроках географії в закладах загальної середньої освіти

Суть поняття «картознавча компетентність». Шляхи формування картографічної компетентності в учнів на уроках географії. Реалізація картографічного методу в роботі з школярами. Картографічний метод в навчанні географії. Аналіз сучасних навчально-методичних комплексів.

Тема 3. Особливості організації роботи з географічними картами в школі. Картографічний метод дослідження

Шкільні географічні карти як засіб дослідницької діяльності школярів при навчанні географії. Теоретичні основи застосування картографічного методу в роботі зі школярами. Сутність і значення картографічного методу в школі на уроках географії. Психолого-педагогічні основи застосування картографічного методу.

Тема 4. Використання глобуса при викладанні географії

Шкільні глобуси, їх види та можливості використання в навчанні географії. Глобус як модель Землі на уроках географії в 6-7 класах.

Тема 5. Контурні карти на уроках географії

Контурні карти -методи і прийоми роботи на уроках географії. Методи нанесення інформації на контурну карту. Вимоги до інформації і її розташуванню на контурній карті
Тема 6. Статистичні методи дослідження у шкільному курсі географії. Інноваційні технології застосування картографічного методу в школі.

Застосування картографічного методу в дослідницькій діяльності. Використання ГІС-технологій. Картографічний метод в олімпіадних роботах школярів. Класифікація олімпіад для школярів. Принципи складання олімпіадних завдань шкільного етапу. Методичні розробки для вчителів

Тема 7. Краєзнавче картографічне забезпечення шкільних курсів географії.

Підготовка майбутніх учителів географії до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Краєзнавчий картографічний матеріал. Картографічні твори для туристичних походів і екскурсій

Змістовий модуль 2. Карта на уроках географії.

Тема 8. Географічна карта як джерело знань і засіб наочності.

Типи карт, застосовуваних в школі. Їх класифікація у відповідності до змісту, картографічними особливостями і навчальними цілями. Цілі вивчення географічних карт. Прийоми навчання, що забезпечують читання, розуміння і знання карти. Елементарне і складне читання, зіставлення і накладення карт. Робота з картою в складі методів навчання, що забезпечують різні рівні пізнавальної діяльності дітей.

Тема 9. Шкільні карти і атласи. Короткі відомості з історії географічної карти.

Шкільні карти і атласи. Роль карт в навчанні географії. Цільова установка шкільних карт їх відповідність віку і підготовці учнів, змістом шкільних курсів. Найважливіші особливості шкільних карт. Види шкільних карт. Функції шкільних карт різних видів в навчальному процесі. Шкільні топографічні карти; завдання, які вирішуються за їх допомогою. Контурні карти, їх значення, прийоми їх використання та оформлення карт на їх основі. Шкільні глобуси, їх види та можливості використання в навчанні географії. Особливості змісту і структури шкільних атласів.

Тема 10 Картографічні твори на уроках географії

Атласи і карти при викладанні курсу «Загальна географія» 6 клас та «Материки і океани» 7 клас. Робота з картою при вивченні курсу «Україна у світі: природа, населення» 8 клас. Формування картознавчої компетентності на уроках географії 9 клас – «Україна і світове господарство». Формування картознавчої компетенції на уроках географії в старшій школі.

Тема 11. Методика використання картографічних матеріалів при викладанні географії в старшій школі (ГІС-технології)

Картографічно-геоінформаційні моделі. Картографічні навчальні моделі: географічні карти, у тому числі картограми, картографічні перетинно-секційні моделі (поперечні профілі, вертикальні розрізи і блок-діаграми), топоплани та комбіновані картографічні моделі. Геоінформаційні навчальні моделі як комплекс різноманітних моделей, що створюються за допомогою комп'ютеризованих просторово-аналітичних програмно-спеціалізованих засобів навчання (передусім ГІС-інструментарію).

3. Рекомендована література

Основна

1. *Берлянт А.М.* Карта - второй язык географии. - М.: Просвещение, 1989 - 192 с.
2. *Булгакова Т.С., Байназаров А.М.* Практичні завдання на контурних картах. 5- 10 класи. -Х .: Основа, 2005. - 112 с.
3. *Бурла О.Н.* Применение карт-анаморфозов в курсе социально-экономической географии// Географія, 2008. - № 13-14 (113-114). - С. 15-16.
4. Демкович В. Методи й прийоми роботи з географічними картами // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – № 5. – С. 23-26.
5. Жупанський Я.І. Твой спутник – карта. – К.: Рад. шк., 1985. – 46 с.

6. *Загородиш В.В., Матусєвич К.М.* Основи топографії і картографії: посібник для вчителя. - К: Рад.школа, 1977. - 133 с.
7. *Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратоєнч О.Я.* Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: навч.-метод, посібник. - К.: Навч. книга. 2005.-С . 59-83.
8. *Корнєє В.* Шкільне картознавство і розвиток пізнавальних інтересів учнів // Красзнавство. Географія. Туризм, 1997. - № 25-28 - С. 3.
9. *Курнн А.М.* Занимательная картография. - М.: Просвещение, 1989 - С. 66-69.
10. *Лаврук М.М.* Застосування глобуса у формуванні геопросторової компетентності школярів // Географія, 2011. - № 3 . (175). - С. 2-5.
11. Навчальний посібник з топографії: метод, рекомендації з виконання завдань з топографії. - К: Картографія, 2004. - 16 с.
12. *Пересадько В.А.* Задачі за географічними картами: типові та нестандартні з розв'язаннями. - Х.: Основа, 2005. - 96 с.
13. *Романова В.Я.* Топография. 8 клас: решение задач и заданий. - Запорожье: Про-світа, 2002. - 52 с.
14. *Сосса Р.* Картографічне забезпечення вивчення географії в школі // Географія та основи економіки в школі, 1998. - №3. - С.23-25.
15. *Фідря Н.М.* Методика формування картографічних (просторових) компетенцій учнів//Географія, 2008. -№ 13-14 (113-114). - С. 32-34.

Додаткова

1. Динь Чунг Куинь. Совершенствование методики работы с картой в курсе географии материков VI класса. Дис. ... кандидата пед. наук. – Ленинград, 1984. – 145 с.
2. Кобернік С. Самостійна робота учнів з географії та проблема її вдосконалення // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 7. – С. 2-6.
3. Колотило В. Формування в учнів картографічної компетенції під час вивчення теми «Карти – джерела географічних знань, 8 клас» // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 2. – С. 28-30.
4. Попов В. Географічні олімпіадні завдання з відповідями та розв'язками: посібник / В.Д. Попов, Є.М. Бартош. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. – 2016. – 208 с.
5. Скавронський П. Зміст і структура поняття «Картознавча компетенція» // Географія та основи економіки в школі. – 2009. – № 6. – С. 32-37.
6. Скавронський П. Розвиток методики формування картознавчих знань, навичок та вмій учнів у радянській школі (1919-1990 рр.) // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 10. – С. 24-29.
7. Скавронський П. С. Зміст і структура поняття «картознавча компетенція» // Географія та основи економіки в школі. – 2009. – № 6. – С. 32-36.
8. Скавронський П. С. Картознавчий потенціал шкільних підручників з фізичної географії // Проблеми сучасного підручника. Зб. наук. праць / [ред. кол., гол. ред. В. М. Мадзігон, наук. ред. О. М. Топузов] – Вип. 11. – Київ: Педагогічна думка, 2011. – С. 144-148.
9. Скавронський П. С. Формування картознавчої компетенції учнів в шкільному курсі економічної та соціальної географії України // Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17-18 травня 2012 р.). – Київ: ВГЛ Обрії, 2012. – С. 108-110.
10. Скавронський П. С. Шкільний підручник з географії – один з основних засобів формування картознавчої компетенції учнів основної школи // Проблеми сучасного підручника. Зб. наук. праць / Редкол. Вип. 8. – Київ: Наукова думка, 2008. – С. 188-199
11. Топузов О. Картографічні матеріали у проблемному навчанні економічної і соціальної географії // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 9. – С. 26-31.

Електронні інформаційні ресурси

1. Інформаційні ресурси сектору картографічних видань відділу комплексного бібліотечного обслуговування. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/548>
2. «Інтерактивна карта подій в Україні». – Режим доступу: <http://liveuamap.com/>
3. Інтерактивні карти з географії. – Режим доступу: <https://kartographia.com.ua/interactivemap-of-ukraine/>
4. Спотворення на географічних картах. Інтерактивна карта реальних розмірів. – Режим доступу: <https://kartographia.com.ua/interactive-map-of-ukraine/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Методи діагностики успішності навчання: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, звіт за інформаційними повідомленням, термінологічний диктант, тестування, контрольні роботи за змістовими модулями.